

Moninaisuuden ykseys vai ykseyden moninaisuus?



Aikuiskasvatustiede on jälleen kerran risteysasemalla: yhtäällä puhutaan monitieteisyydestä, toisaalla korostetaan tutkimusalan itseymmärrystä. Aikuiskasvatuksen Tutkimusseura kutsui alkuvuodesta tutkijat keskustelemaan tieteenalan tulevaisuudesta.

ELINIKÄISEN OPPIMISEN JA KASVATUKSEN monitieteisessä ja moneen suuntaan avaavassa maastossa aikuiskasvatuksen tutkimuksen oma ja erityinen tutkimuskohde on viime vuosina hälyttävästi hämärtynyt. Näin arvioi filosofian tohtori Heikki Pasanen, joka on seurannut tieteenalaa tutkijana, kirjoittajana ja kouluttajana.

Pasanen kysyykin, onko aikuiskasvatustieteellä enää lainkaan tutkijoita ja professoreita, jotka tarkoituksellisesti rakentavat oman alansa tieteellistä itseymmärrystä ja selkeyttävät tutkimusalan päätehtävää ja tutkimuskohdetta. Tutkijoiden olisi syytä pohtia, mitä aikuisuudella ja aikuiskasvatuksella tarkoitetaan.

Samanlaista keskustelua kaipaa dosentti Karin Filander Tampereen yliopistosta. Hän kutsuu itse-

ymmärrystä 'meisyydeksi' (Filander 2017). Eri yliopistojen väliltä meisyyttä on vaikea löytää, varsinkin, kun yliopistojen rakenteellinen kehittäminen kannustaa pikemminkin keskinäiseen koulutusmarkkinoiden kilpailuun kuin tieteenalälähtöiseen dialogiin ja yhteistyöhön.

Nykyisessä siiloutumisen, sisäänpäin kääntymisen ja kuppikuntaisuuden perinteessä vuorovaikutus jää vähäiseksi. Esimerkiksi helsinkiläiset kehittävän työntutkimuksen edustajat, turkulaiset kasvatussociologit ja tamperelaiset taistelevan tutkimuksen edustajat eivät välttämättä keskustele rajojen yli aikuiskasvatuksen ydinkysymyksistä. Heikki Pasanen ironisoi edustavansa sitä ainoaa oikeaa, tamperelaista, aikuiskasvatuksen perinnettä, jonka

AIKUISKASVATUKSEN SISÄISTÄ TEOREETTISTA KESKUSTELUA ON KÄYTY NIUKASTI.

historialliset juuret ja lähtökohdat kansansivistysopin perillisenä olisi syytä kaivaa uudelleen esiin.

Todellisuus on kuitenkin kärjistyksiä monimuotoisempi: Jyväskylän yliopiston työelämän oppimisen tutkijat, Helsingin yliopiston feministiset tasa-arvotutkijat sekä Itä-Suomen Joensuun kampuksen ja Vaasan Åbo Akademin vapaan sivistystyön tutkijat laajentavat kenttää. Lapin yliopiston aikuiskasvatusta profiloivat mediakasvatukseen ja sukupuolen tutkimukseen painottuneet, aikuiskasvatusta koskevat tutkimussuuntaukset – profiilin selkeyttäjäksi odotetaan uutta professoria.

TUTKIMUSALAN SISÄISTÄ KESKUSTELUA TARVITAAN

Tutkimusalan sisäisellä keskustelulla tarkoitetaan sitä, että tutkijat viittaavat toistensa teksteihin ja haluavat rakentaa yhteistä ymmärrystä alastaan: aikuisuuden ja aikuisväestön elämänkehää koskettavista ja puhuttelevista kasvun, tasa-arvon, uusiutumisen, kehittämistyön, oppimisen, osallisuuden, osattomuuden ja koulutuksen kysymyksistä.

Viime vuosina aikuiskasvatuksen sisäistä teoreettista keskustelua on käyty niukasti, sillä huomio on ollut usein käytännön kehittämishankkeissa ja sen myötä poikkitieteisyudessa ja monitieteisyudessa. Katsetta on syytä terävöittää tutkimusalan erilaisiin tähtäyspisteisiin (ks. Tuomisto 1998; Filander 2005), jotka erottavat aikuiskasvatuksen muista tutkimusaloista ja yhdistävät tutkijoita. Selvimmin yhteistä pohjaa teoriakeskustelulle voi rakentaa koulutuksellisen tasa-arvon, vallan ja hallinnan teemojen sekä tasa-arvoa painottavan arvopohjan kautta. Yhteistä pohjaa luo myös tutkimusalan peruskysymys, ”toisten mahdollisuuksien” edellytysten rakentaminen koko aikuisväestölle.

Yhä ajankohtaisempia ovat kysymyksenasettelut, jotka liittyvät eri yhteiskuntaryhmien vastakkainasettelun vähentämiseen ja vastavuoroisuuden ja dialogisuuden edistämiseen. Aikuiskasvatuksen suhde demokratian ja kansalaiskeskustelun ylläpitämiseen on tullut entistä tärkeämmäksi. Tutkijoiden paluu kansansivistysopin historiallisille juurille voisi olla tarpeellinen käänne alan tutkimuskeskustelussa.

HOMO ECONOMICUS ON LIIAN KAPEA IHMISKUVA

Professori Reijo Miettisestä on tärkeä huomata, että aikamme kasvatustieteissä ja aikuiskasvatuksessa yleensä ovat yhä selvemmin esillä liiketaloustieteestä omaksutut tehokkuuden, talouden ja yrittäjyyden termit, ”fuulakäsitteet”. Ne johtavat tutkimusta toisenlaiseen arvoilmastoon, ihmiskäsityksiin sekä välineellisiin ja välittömiin työelämän hyötyodotuksiin. Vastapainoksi tarvitaan keskustelua, joka koskee aikuisuutta, aikuisväestön kasvua ja uusiutumista sekä oppimisen tutkimuksen filosofista arvopohjaa ja ristiriitaisia muutospyrkimyksiä.

Julkisessa keskustelussa 'elinikäinen oppiminen' rajautuu yhä enemmän pelkästään taloudellisen ajattelun käsitteeksi, mikä on kaventanut aikuiskasvatuksen ja vapaan sivistystyön edustamaa ihmiskuvaa, sanoo Vapaan Sivistystyön puheenjohtaja Aaro Harju.

Koulutuksen välinearvoa korostava, kapea *homo economicus* -ihmiskäsitys on kuitenkin osoittautunut riittämättömäksi perustaksi ymmärtää nykyaikuisen suhdetta yhteiskuntaansa ja kulttuuriinsa. Jokaisella on oltava oikeus tulla tunnustetuksi ja osalliseksi oman aikansa sivistykseen, kulttuuriin ja yhteiskuntaan. Koko väestön tasa-arvoiset sivistysmahdollisuudet ja koko kansan sivistäminen ovat monikulttuuristuvassa Suomessa yhä tärkeämpiä. Samoin on tavoitettava ne 80 000 miestä, jotka ovat kokonaan kadonneet sekä työn että koulutuksen tiloista (Pyykkönen ym. 2017).

Monitieteisenä ja poikkitieteisenä tähtäyspisteinä (Tuomisto 1998, 82), siirtymätilana (Filander 1992, 2005) ja rajoja ylittävänä kohtaamispaikkana (Engeström 1995; Engeström 2014; Suoranta ym. 2008) aikuiskasvatustutkimusalan voi luoda eläviä suhteita

yhteiskunta- ja kulttuuritieteisiin, koska aikuisväestön oppimisen, kasvatuksen, koulutuksen, osallisuuden ja uusiutumisen kysymyksiä tutkitaan muuallakin kuin kasvatustieteiden tiedekunnissa.

Elinikäisen oppimisen ja aikuiskasvatuksen moninaisten kenttien kautta kasvatustieteet voivat avautua yhteiskunnan ja kulttuurin ajankohtaisiin, polttaviin ja usein kipeisiin aikuisväestön muutossaasteisiin. Aikuiskasvatuksen merkitys on ymmärretty useimmissa kasvatustieteiden tiedekunnissa, mutta kyky tarttua alan tietoperustan rakentamisen kehityshaasteisiin näyttää olevan kovin puutteellinen.

TIETEENALAN IDENTITEETILLE ON TARVE JA TILAUS

Tieteenalan sisäiselle keskustelulle on tarjolla foorumeita, kuten Aikuiskasvatuksen Tutkimusseura, joka toinen vuosi järjestettävät Aikuiskasvatuksen tutkimuspäivät ja *Aikuiskasvatus*-tiedelehti. Eurooppalaista keskustelua pitää yllä aikuiskasvatus-tutkijoiden tutkimusyhteisö ESREA, joka järjestää säännöllisesti verkostotapaamisia ja konferensseja ja toimittaa omia julkaisuja. Se julkaisee verkossa avointa ja ilmaista *RELA*-tiedelehteä (www.esrea.org/publications?l=en).

Keskustelua aktivoimalla olisi mahdollista selkeyttää tutkimusalan keskeistä tutkimuskohdetta ja päätehtävää erityisesti alan opiskelijoille, joiden on viime vuosina ollut aiempaa vaikeampaa identifioitua erityisesti aikuiskasvatuksen tutkijoiksi ja kehittäjiksi. Ainoastaan Turun yliopistossa on edelleen mahdollista opintojen alusta lähtien suuntautua erityisesti elinikäisen oppimisen ja aikuiskasvatuksen tutkimus- ja kehittämismaastoon ja erityiskysymyksiin.

Aikuiskasvatustieteilijät työllistyvät usein järjestöihin, yrityksiin ja organisaatioihin tieteenalansa ainoina edustajina, monesti myös insinöörien tai kauppatieteilijöiden joukkoon. Näin muistuttaa asiantuntijoiden ja ylempien toimihenkilöiden ammattiyhdistys Specian järjestöasiantuntija Netta Metsäaho. Pystyäkseen tuomaan tieteenalansa näkökulmaa työyhteisönsä kehittämisen ja hallinnan kysymyksiin asiantuntijalla on oltava vahva aikuiskasvatustieteilijän identiteetti. Sitä on hankalaa kehittää kasvatustieteissä opintojen aikana, jos ope-

tusta dominoivat peruskouluopettajan tai varhaiskasvatuksen opettajan identiteetin rakennustyö ja opettajakoulutusta koskevat kysymykset.

YHTEISKUNNALLISTEN JA KULTTUURISTEN HAASTEIDEN KENTTÄ

Omnian tutkimuspäällikön Tarja Langin mukaan koulutusjärjestelmää ja vapaata sivistystyötä on viime vuodet rapautettu monin tavoin. Organisaatiouudistuksissa on yhdistetty aikuisväestön koulutus ja vapaa sivistystyö nuorisoasteen koulutuksiin, mikä on heikentänyt mahdollisuuksia kehittää erityisesti aikuisten lähtökohdista vapaan sivistystyön ja aikuisväestön opiskelun mahdollisuuksia. Kaivataankin tutkimusta ja puheenvuoroja, jotka auttavat nostamaan aikuisille suunnatun omaehtoisen itsensä sivistämisen, koulutuksen ja vapaan sivistystyön arvostusta.

Aikuiskoulutuksen ja sivistystyön kentälle on myös syntynyt uudenlaisia asetelmia: esimerkiksi kirjasto ja kolmas sektori, kuten eläkeläisjärjestöt, järjestävät samantyyppistä toimintaa kuin vapaan sivistystyön oppilaitokset. Uusista sivistystyön ilmiöistä on syytä virittää julkista keskustelua, joka auttaa ymmärtämään, mitä yhteiskunnassa on tällä hetkellä tapahtumassa.

Millainen sitten on aikuiskasvatuksen tutkijoiden, ammattilaisten ja opiskelijoiden suhde keskeisiin yhteiskunnallisiin haasteisiin, jotka koskevat tasa-arvoa, ekologista kestävyyttä ja nationalismin nousua (Miettinen 2016)? Miten aikuiskasvatus on rakentamassa sosiaalisesti oikeudenmukaista yhteiskuntaa, joka ottaa huomioon yhteiskunnan kipukohdat?

Väitöskirjatutkija Heikki Kinnari ehdottaa aikuiskasvatustieteen tutkimuksen ytimeksi eräänlaista solidaarisuuden eetosta, tai sen renessanssia. Aikuiskasvatustieteilijöiden tulisi tutkia juuri niitä kansanryhmiä, jotka esimerkiksi Yhdysvaltain presidentinvaaleissa äänestivät republikaanien Donald Trumpin johtoon tai tukivat Britanniassa brexitiä. Myös Euroopan unionin ja talouden ja yhteistyön OECD-järjestön muistioissa ja raporteissa aikuisväestöstä koskevat huomiot ja odotukset suunnataan arjen informaaleihin ja non-formaaleihin kasvuun,

osallisuuden, kasvatuksen ja koulutuksen tiloihin. Erityisesti taantuman, yhteiskunnallisen ja kulttuurisen hajoamisen sekä eriarvoistumisen aikana vapaan sivistystyön ja aikuiskasvatuksen tutkijat ja kehittäjät joutuvat hakemaan uudelleen omaa paikkaansa ja toimintansa sosiaalista ja kulttuurista tilausta (Filander 2015, 44). Tehtävässään tutkijoiden, kehittäjien ja ammattilaisten on hyvä hakeutua tutkimusalan mahdollistamiin 'meisyyden' tiloihin, joissa aikuiskasvatukseen suunnattuja sosiaalisia ja kulttuurisia tilauksia voidaan yhdessä kriittisesti puntaroida ja pohtia.



KARIN FILANDER
FT, dosentti,
Aikuiskasvatuksen
Tutkimusseuran esihenkilö
Tampereen yliopisto

LÄHTEET

- Engeström, R. (2014) The interplay of developmental and dialogical epistemologies. Outlines. *Critical Practice Studies* 15 (2), 119–138.
- Engeström, Y. (1995) *Kehittävä työntutkimus. Perusteita, tuloksia ja haasteita*. Helsinki: Painatuskeskus.
- Filander, K. (1992) Siirtymätila aikuiskoulutuksen itseymmärryksen välineenä. *Aikuiskasvatustieteellinen aikakauslehti* 4/1992, Vol. 12, 216–220.
- Filander, K. (2005) Tutkimuksen muuttuvat tähtäyspisteet. Teoksessa Heikkinen, A. (toim.) *Aikuiskasvatuksen tutkimuspolut*. Helsinki: KVS, 207–225.
- Filander, K. (2015) Kansan paluu vapaaseen sivistystyöhön. Julkaisussa Pätäri, J., Turunen, A. & Sivenius A. (toim.) *Vapaa, vallaton & vangittu sivistystyö*. Sivistystyön vapaus ja vastuu. http://www.vapausjavastuu.fi/wp-content/uploads/2014/05/SVV_pamfletti_Tulostettava.pdf, 43–53.
- Filander, K. (2017) Aikuiskasvatuksen Tutkimusseura "meisyyden" ja yhteisöllisyyden rakentajana. Yhdistyksen puheenjohtajan tervehdys. Aikuiskasvatuksen Tutkimusseuran jäsenkirje 2017.
- Miettinen R. (2016) Sivistys kilpailuyhteiskunnassa – Mitä annettavaa Hegelillä on tänään? *Kasvatus ja Aika* 3/2016, http://www.kasvatus-ja-aika.fi/site/?lan=1&page_id=794.
- Pyykkönen, J., Myrskylä, P., Haavisto, I., Hiilamo, H. & Nord, U. (2017) KADONNEET TYÖMIEHET. Suomessa 79 000 miestä ei tee tai aina edes hae töitä – mitä heille tapahtui? EVA analyysi, No 54, ks. myös http://www.eva.fi/wp-content/uploads/2017/02/no_54.pdf.
- Suoranta, J., Kauppila, J., Rekola, H., Salo, P. & Vanhalakka-Ruoho, M. (2008) *Aikuiskasvatuksen risteysasemalla. Johdatus aikuiskasvatukseen* Joensuun yliopiston täydennyskoulutuskeskuksen julkaisuja. Sarja B. Oppimateriaalia; N:o 25. Joensuu: Joensuun yliopiston täydennyskoulutuskeskus.
- Tuomisto, J. (1998) Suomalaisen aikuiskasvatustieteen perustanlaskijat: Zachris Castren, Urpo Harva ja Aulis Alanen. *Kasvatus* 1/1998, 72–85.